

Aurelia Bunea

A doua jumătate a veacului al XIX-lea s-a desfășurat în țările române în lumina proiectată de revoluțiile din 1848; programele acestora, cu un profund caracter democratic, au cuprins în Transilvania, în Moldova și în Țara Românească revendicări social-economice și cultural-politice asemănătoare în esență, iar o anumită specificitate apare ca un reflex al condițiilor diferite în care mișcările au avut loc în cele trei țări, separate atunci politic.

Bilanțul la sfârșit de secol, arăta sarcina nedesăvârșită a programului social agrar al revoluției burghezo-democratice, împlinirea trunchiată a aspirațiilor privind drepturile și libertățile cetățenești. În schimb, se realizase pe linia obiectivelor naționale: Unirea Principatelor — a Țării Românești și a Moldovei — în 1859 și independența noului stat român, în 1877. Dezvoltarea nu a urmat totuși, nici sub acest raport, aceeași linie ascendentă în toate țările române, dimpotrivă, în Transilvania, pierderea — prin pactul dualist austro-ungar încheiat în anul 1867 — a autonomiei de care provincia se bucurase pînă atunci, însemna un pas înapoi pe drumul idealurilor progresiste ale poporului.

Legitatea obiectivă acțiunea însă pentru desăvârșirea unității politice prin unirea Transilvaniei cu România, iar națiunea română este mobilizată spre a o înlăptui. În anul 1898, a 50-a aniversare a revoluției din 1848, trebuia să concentreze atenția asupra dezideratelor progresiste ce fuseseră formulate la mijlocul veacului și care își așteptau realizarea. Dacă în ce privește programul social-economic se manifestă cu putere tendința claselor exploatatoare de a-l aplica pe o bază cît mai restrînsă, idealul politic-național al unirii Transilvaniei cu România asigura întîlnirea pe aceeași platformă a tuturor militanților, nu numai peste limitele de partid, ci și peste limitele de clasă. Consensul va fi deci comun: de subliniere în primul rînd a sarcinii ce nu fusese împlinită, și anume desăvârșirea unității statale prin eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu România.

*

Deși limitată într-un timp relativ scurt, aniversarea se înscrie între acțiunile numeroase și importante ce au pregătit unirea realizată la 1 Decembrie 1918. Momentul era prielnic după anii de reflux în urma înăbușirii mișcării memorandiste din 1892—1894. Revirimentul se simte în străduințele pentru reorganizarea Partidului Național Român din Transilvania¹, și pentru ridicarea Ligii Culturale din România la noi acțiuni

¹ Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, pp. 208—209; vezi și *Biblioteca Centrală de Stat, Republica Socialistă România*, mss., nr. 4122, 4123, 4124 (scrisorile lui Ion Russu-Șirianul către Eugen Brote).

de seamă național-politică². În același timp uzura guvernelor D. A. Sturdza din România și D. Bánffy din Ungaria după trei ani de guvernământ și discreditarea lor în fața opiniei publice mai ales prin atitudinea față de problema națională căreia nici unul din cei doi premieri nu i-a înțeles caracterul necesar și legitim, a constituit, prin reflex, un imbold pentru luptătorii progresiști, de a solicita participarea maselor, și astfel lupta de eliberare națională a Transilvaniei și de unire, merge mai departe îmbogățindu-se cu valențe noi. În acest sens, o ramificare se realizase în anii precedenți prin înțelegerea tot mai profundă a necesității acțiunilor solidare a națiunilor subjugate din imperiul habsburgic. Un îndreptar se afla în Rezoluția votată la Congresul românilor, slovacilor și sârbilor ținut în august 1895 la Budapesta. Începutul anului 1898 înscrie o acțiune concretă pe linia colaborării, prin publicarea unei Moțiuni semnată de Comitetul Executiv constituit la Congres. Era un protest împotriva noilor măsuri guvernamentale de deznaționalizare prin legea pentru schimbarea numelor de localități, a denumirilor străvechi geografice de riuri, de munți etc., protest la care s-au raliat naționalitățile asuprite din imperiu și opinia publică democratică europeană. Textul Moțiunii a fost publicat în limbile română și germană în coloane alăturate în ziarul *Tribuna*³, a apărut de asemenea în limba sârbă și în limba slovacă⁴, și pentru o cît mai amplă popularizare, integral sau parțial, în numeroase ziare românești: *Tribuna Poporului*, *Gazeta Transilvaniei*, *Revista Orăștiei*, *Foaia Poporului*⁵.

Hotărîrea sărbătoririi semicentenarului revoluției din 1848, s-a luat deci într-un climat prielnic. Străduința va fi, ca aniversarea să se desfășoare: „...cu fală în toate părțile românești, dela centre pînă în cel din urmă ungher de țară!”⁶.

Prima etapă a activității a constat în pregătirea semicentenarului prin chemări adresate atât românilor din statul independent cît și celor din monarhia dualistă, a doua cuprinde manifestațiile jubiliare propriuzise, în timp ce relațiile ample asupra modului în care s-a desfășurat sărbătorirea precum și continuarea activității de propagandă prin evocarea episoadelor revoluționare din 1848, constituie un epilog care a asigurat prelungirea momentului sărbătoririi pînă tîrziu, la finele anului 1898. Fiecare din etapele parcurse a oferit un prilej de a releva înțelesul național-politic al acțiunii.

Ziua socotită ca cea mai plină de semnificații pentru a sublinia sensul contemporan al aniversării a fost 3/15 Mai, cînd pe Cîmpia Libertății avusese loc în anul 1848 prima Mare Adunare Națională a românilor din monarhia habsburgică. Ea va constitui de fapt punctul culminant și cel mai strălucitor al aniversării.

² *Liga Română*, II, nr. 20 din 18 mai 1897, p. 305; *Ibidem*, III, nr. 22 din 31 mai 1898, p. 321.

³ *Tribuna*, XV, nr. 2 din 3/15 ian. 1898, pp. 5—6.

⁴ cf. *Calendarul Poporului* 1899, p. 83.

⁵ *Tribuna Poporului*, II, nr. 2 din 3/15 ian. 1898, pp. 6—7; *Gazeta Transilvaniei*, LXV, nr. 2 din 3/15 ian. 1898; *Revista Orăștiei*, IV, nr. 2 din 10/22 ian. 1898, p. 5; *Foaia Poporului*, VI, nr. 2 din 4/16 ian. 1898, p. 25. În continuare pentru aceste periodice se vor folosi următoarele abrevieri: *Trib. Pop.*, *Gaz. Tr.*, *Rev. Orăștiei*, *F. Pop.* Pentru numerele din anul 1898, se va indica anul de apariție numai la prima citare a periodicului respectiv.

⁶ *Tribuna*, nr. 5 din 9/21 ian. 1898, p. 18.

În cursul tuturor celor trei etape amintite, rolul principal revine presei. Stegar al luptei este ziarul „Tribuna“ din Sibiu unde apare încă în ianuarie 1898 primul semnal amintind de jubileul al 50-lea al revoluției. În articolul de fond, după evocarea cu patos a evenimentelor din anul 1848, se face o privire comparativă arătându-se că în timp ce România a realizat unirea și independența, Transilvania a rămas „învrășmășită, ingenunchiată“. În vederea aniversării se sugerează o adunare pe Cîmpul Libertății, chiar o adunare a tuturor românilor la București, o carte comemorativă a luptelor din 1848, un monument pe Cîmpul Libertății⁷. Problema revine în numerele următoare. Importanța zilei de 3/15 Mai este definită prin cele două realizări principale ce au constituit axa întregii adunări: desființarea iobăgiei și proclamarea libertății naționale a românilor. Acestea îndreptățesc considerarea lui 3/15 Mai în șirul acelor zile înălțătoare „care pun hotar între trecut și viitor, și strălucesc ca niște sori cu raze vii și nestinse, luminînd secolii de-a rîndul calea ce au să o parcurgă urmașii“⁸.

Semnalul dat de „Tribuna“ a avut ecou în toate țările locuite de români⁹. Relevă inițiativa și lansează la rîndul lor chemări și alte periodice românești din Transilvania: Foaia Poporului, Gazeta Transilvaniei, Unirea, Telegraful Român, Revista Orăștiei și, după o oarecare ezitare, și Tribuna Poporului¹⁰, ziarul din Transilvania strîns legat de cercurile conducătoare ale Partidului Național Liberal din România.

Un rol de seamă în lupta de eliberare și unire se conferă statului român, între funcțiile căruia se socotește și aceea de sprijinire a românilor subjugăți din monarhie. Aniversarea revoluției din 1848, constituia un prilej de manifestare potrivit acestei viziuni. Inițiativa revine de data aceasta fostului secretar general al Partidului Național Român din Transilvania, Vasile Lucaciu. La 5 martie 1898, el trimite din Sisești, din nordul Transilvaniei, o chemare adresată tinerimii din România amintind: „Sintem în an jubiliar“¹¹. Autorul, după ce arată menținerea asupra naționale — trăsătură comună între 1848 și 1898 —, subliniază deosebierea esențială: dezvoltarea conștiinței naționale care mobilizează întreg poporul. Transilvănenii nu au încetat nici un moment lupta de afirmare și eliberare, și stau ca mărturie puternice: programul național din 1881, Memorandumul lui George Barițiu, Replica tinerimii universitare, Memorandumul din 1892, Rezoluția Congresului Naționalităților împreună cu Protestul contra serbărilor „Milenare“ și în sfîrșit, cel mai recent Protest al naționalităților, din 20 ianuarie 1898. Acum, cu prilejul aniversării, trebuia să aibă loc reafirmarea tuturor postulatelor progresiste ale românilor din imperiu. Vasile Lucaciu preconizează pentru sărbătorire, o mare adunare pe Cîmpia Libertății, pentru a înnoi jurămîntul depus în 1848. Acesta păstrîndu-și după o jumătate de veac actualitatea, răsuna ca un angajament solemn: „1) că ne vom iubi legea strămoșească și limba dulce românească, vom fi pururea fii fideli națiunii și ne vom lupta pentru

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, nr. 9 din 14/26 ian. 1898, p. 33.

⁹ *Ibidem*, nr. 75 din 5/17 apr. 1898, p. 298; nr. 87 din 22 apr./4 mai 1898, p. 349.

¹⁰ *F. Pop.*, articolul: „La 50 de ani“, nr. 6 din 1/13 febr. 1898, p. 61; *Telegraful Român*, cf. *Rev. Orăștiei*, nr. 11 din 14/26 martie 1898, p. 42; *Rev. Orăștiei*, nr. 13 din 28 mart./9 apr. 1898, p. 49; *Trib. Pop.*, nr. 12 din 18/30 ian., 1898, p. 57, nr. 31 din 15/17 febr. 1898, p. 149.

¹¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. rom., *arh. D. A. Sturdza*, III, nr. 51. (BARSR).

libertatea noastră națională 2) că ne vom lupta patria mamă și pe toate popoarele conlocuitoare în ea, și ne vom lupta pentru egala îndreptățire politică a tuturoră“. Mișcarea era preconizată în cadru legal, se exprimă deci și fidelitatea față de „înaltul tron“, dar în același timp ca dicton de conduită: dragostea pentru prietenii libertății naționale a românilor, și dușmănia față de potrivnicii ei. Cu un bogat caracter propagandistic, Apelul trebuia să constituie și un îndreptar organizatoric. Posibilitățile de sărbătorire în Austro-Ungaria vor fi mai restrânse — apreciază autorul — în schimb în România, și mai departe la Viena, la Paris, la München, la Graz, la Berlin „sărbătoarea poate să fie cât de strălucită“. Pentru România, vechiul luptător memorandist preconizează o manifestație amplă la care să participe în afară de popor, și cercurile oficiale: civile, militare și ecleziastice. Ea trebuia să se desfășoare la București în trei momente mai însemnate: întâi un parastas în biserica Sf. Gheorghe, pentru eroii căzuți în luptă, urmat de o întrunire festivă în sala Ateneului cu reînnoirea jurământului rostit la 3/15 Mai 1848 la Blaj, iar seara, ca încheiere a festivităților, un banchet la Teatrul Național, cu discursuri comemorative.

Apelul „Leului din Sisești“, cum era supranumit Lucaciu, a avut un rol însemnat mobilizator, mai ales în România, unde aniversarea se va face urmînd îndeaproape planul sugerat din Transilvania. El a fost publicat în Liga Română¹², revistă a organizației ce-și propunea lupta pentru unitatea culturală a tuturor românilor. De aici a fost preluat de alte organe de presă asigurîndu-i-se o răspîndire largă între români, pe ambele părți ale arcului carpatic¹³. Răspunsul la solicitare se află succint formulat de un corespondent de presă din București al Tribunei, preconizînd: „Noi în România să ne facem ecou puternic al acțiunilor românești de peste munți“¹⁴.

Apropiindu-se ziua aniversării, campania de mobilizare se întetește. Un Apel semnat de: Dr. I. Rațiu, G. Pop de Băsești, I. Coroianu, D. Vaida, Dr. T. Mihali, R. Patiția, Dr. D. Ciuta — unii din ei vechi membri ai Comitetului Executiv al Partidului Național Român —, apare la 10 mai 1898 în Transilvania, cuprinzînd firul călăuzitor al manifestației: „Să arătăm lumii că ținem la neamul nostru, și că hotărîți sîntem a nu ne da naționalitatea noastră o dată cu capul.“ Cuvîntul de ordine trebuia să fie pretutindeni în aceste zile: „La Blaj, la Adunare . . .“¹⁵. Apelul este urmat la 11 mai de Convocarea Adunării, purtînd peste 300 de semnături de adeviune, din regiunea Abrudului, a Teiușului, a Turzii, din Cluj, Dej, Bistrița, Alba-Iulia, din Săliște și jur, din Micești și împrejurimi¹⁶. În aceeași zi hotărîrea de a ține adunarea este înștiințată la pretura din Blaj¹⁷.

Datorită activității preliminare ce s-a desfășurat, programul aniversării se cristalizează asigurînd o desfășurare concomitentă și unitară în

¹² Cf. *Rev. Orăștiei*, nr. 15 din 4/16 apr. 1898, p. 57.

¹³ *Tribuna*, nr. 88 din 23 apr./5 mai 1898, p. 353; *Trib. Pop.*, nr. 64 din 4/16 apr. 1898, p. 306.

¹⁴ *Tribuna*, nr. 82 din 16/28 apr. 1898, p. 329.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 95 din 28 apr./10 mai 1898, p. 365.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 92 din 29 apr./11 mai 1898, p. 369 și nr. 93 din 30 apr./12 mai 1898, p. 373. Apelul și Convocarea, în întregime sau parțial, au fost reproduse în: *F. Pop.*, nr. 19 din 3/15 mai 1898, 217—219, *Trib. Pop.*, nr. 81 din 30 apr./12 mai 1898, p. 393; *Gaz. Tr.*, nr. 93 din 29 apr./11 mai 1898; *Rev. Orăștiei*, nr. 18 din 2/14 mai 1898, p. 69; *Timpul*, XX, nr. 93 din 30 aprilie/12 mai 1898.

¹⁷ *Tribuna*, XV, nr. 93 din 30 apr./12 mai 1898, p. 375.

vechea Românie și în Monarhia austro-ungară: dimineața parastas în memoria eroilor din 1848 căzuți în lupta pentru libertatea socială și națională a poporului, după masă ample manifestații populare iar seara expuneri publice privind istoria românilor, cu privire specială asupra celor supuși statului dualist. El a fost comunicat de Comitetul Central al Ligii Culturale secțiunilor ce erau organizate în majoritatea centrelor urbane din țară iar acestea îl difuzează mai departe pe aria proprie, locală. Alături de Ligă activează într-o strînsă colaborare Comitetul Național Studentesc, for reprezentativ al tineretului universitar din București și Iași. În Transilvania, presupunîndu-se și eventualitatea că organele oficiale ale statului asupritor vor interveni pentru împiedicarea aniversării, solicitările sînt la inițiativa personală, chemată să găsească modalitățile potrivite împrejurărilor în fiecare localitate¹⁸.

Caracterul unitar al sărbătoririi de către românii din statul independent și de către cei aflați sub stăpînire străină s-a asigurat prin informarea zilnică și reciprocă, prin intermediul presei, despre fiecare pas întreprins¹⁹. Erau exemple ce trebuiau să mobilizeze masele: „Să fie — preconiza Revistei Orăștiei — o sărbătoare națională în fiecare sat, în fiecare petec de pămînt locuit de români”²⁰. Aniversarea se va desfășura potrivit acestei năzuințe. După marea acțiune de solidarizare ce avusese loc în anii 1892—1894 în timpul mișcării memorandiste, sărbătorirea va oferi primul prilej de mobilizare a maselor în jurul aceluiași ideal de eliberare și unire.

A doua etapă a aniversării: desfășurarea, a înscris — așa cum fusese prevăzut — ziua de vîrf la 3/15 Mai, iar locul unde ea s-a putut afirma cu toată vigoarea a fost la București, orașul socotit de acum capitala virtuală a tuturor românilor. După un parastas la biserica Zlătari, în memoria luptătorilor de la 1848, participanții se adună în Cișmigiu de unde coloana formată din 6—7000 persoane trece pe Bulevardul Elisabeta și apoi pe Calea Victoriei spre Șosea. Sînt prezenți membrii Comitetului central al Ligii și ai Comitetului Secțiunii din București, Comitetul național al tinerimii universitare, Comitetul societății macedo-române, Asociația funcționarilor publici, societatea muzicală Prosperitatea, societatea Carpații, societatea Repausului duminical²¹. Se trimiseseră invitații unui număr de peste 50 de societăți și asociații din București²², Comitetul Ligii fiind preocupat să antreneze la activitate și clasele „industriale”, cum se arată într-o corespondență²³. Două fanfare, nenumărate steaguri — fie purtate de manifestanți, fie împodobind clădirile pe întreg parcursul, pancartele cu inscripții semnificative: „Prin luptă la libertate”, „Românii

¹⁸ *Rev. Orăștiei*, nr. 13 din 28 mart./9 apr. 1898, p. 50; vezi și *Trib. Pop.*, nr. 64 din 4/16 apr. 1898, de asemenea *Liga Română*, nr. 11, *Telegraful Român*, cf. *Rev. Orăștiei*, nr. 14 din 4/16 apr. 1898, p. 53.

¹⁹ Fragmente din apelul călduros al Ligii Române la sărbătorirea zilei de 3/15 Mai, au fost publicate în *Tribuna*, nr. 87 din 22 apr./4 mai 1898, p. 349 iar în numărul următor din 23 apr./5 mai 1898, p. 353, apare înștiințarea dată de Comitetul executiv al Ligii, pentru sărbătorirea aniversării în România. În nr. 95 din 2/14 mai 1898, p. 381 a aceluiași ziar, se publică „Manifestul-apel al Comitetului Național Studentesc din București”. Printr-o rubrică specială: „Pentru 3/15 Mai. Pregătiri în România”, opinia publică a fost permanent informată asupra măsurilor de organizare a aniversării în majoritatea orașelor din vechea Românie.

²⁰ *Rev. Orăștiei*, nr. 13 din 28 mart./9 apr. 1898, p. 50.

²¹ *Liga Română*, nr. 18—19 din 10 mai 1898, p. 274.

²² *Tribuna*, nr. 91 din 29 apr./11 mai 1898, p. 370.

²³ *Trib. Pop.*, nr. 85 din 6/18 mai 1898.

subjugați cer dreptate“, cocardele tricolore pe pieptul participanților, mulțimea florilor, contribuiau la sublinierea caracterului festiv al sărbătoririi. Atrăgea în mod deosebit atenția steagul albastru al studențimii din București. Se știa că el fusese dăruit de fetele române din Sibiu în anul 1893, în perioada de avânt creat de mișcarea memorandistă și că celelalte două părți ce formau stindardul statului român, se aflau: cea roșie la Iași și cea galbenă în Transilvania, așteptând să fie reunite pe aceeași hampă în momentul unirii Transilvaniei cu România. Șirul vorbirilor despre însemnătatea zilei îl începe M. Vlădescu, președintele Ligii, care propune întregii asistențe luarea angajamentului solemn „de a lupta zi și noapte pentru emanciparea poporului român subjugat“²⁴. După el urmează alți reprezentanți ai Ligii, de asemenea reprezentanți ai studențimii din Transilvania și ai Comitetului național studențesc. Festivitățile se încheie seara la Ateneul Român, unde conferențiază doi din cei mai populari luptători pentru „chestiunea transilvană“: Ionaș Grădișteanu și Barbu Ștefănescu Delavrancea, ambii fiind deputați în parlamentul României.

A 50-a aniversare a Adunării din 3/15 Mai pe Cîmpia Libertății s-a desfășurat într-un mod asemănător în toate părțile țării. La Craiova ziua de 3/15 Mai fusese sărbătorită și în anul precedent²⁵. În 1898, cu ocazia semicentenarului, manifestația în grădina Bibescu va avea un caracter de masă. La Pitești participă la manifestație reprezentanți de pe valea Argesului, la Predeal sosesc pe jos sau cu trăsurile locuitorii din Poiana Țapului, din Bușteni și din Azuga. Regiunea Vrancei este martora sentimentelor de solidarizare a populației din Buzău, din Vîrteșcoi, din Odobești, din Rîmnicu-Sărat, o manifestație solemnă are loc la Galați. Pe adresa Ligii Culturale sosesc scrisori de adeviere și saluturi de pe malul Dunării și al Mării Negre, din Turnu-Severin, din Celei — locul de baștină al lui Popa Șapcă, cel care citise la 9 iunie 1848, la Islaz, Proclamația-Program a revoluției din Țara Românească —, din Corabia, din Caracal, din Giurgiu, din comuna Bujor — jud. Covurlui și din Constanța, de asemenea din nordul îndepărtat al Moldovei, din orașul Fălțiceni. În orașul Bacău este prezent la sărbătorire un grup de țărani și muncitori sosiți de la Letea. La Focșani — pe unde fusese tăiat odinioară hotarul despărțitor între Țara Românească și Moldova — „3 Mai a stârnit un entuziasm mai mare chiar decît 24 Ianuarie 1862“ cînd s-a desăvîrșit unirea Principatelor Române „părînd parcă gata a proclama în acest oraș o altă unire — aceea a tuturor românilor“, se arată într-o corespondență trimisă de un localnic. La Ploiești manifestații au parcurs străzile decorate cu ghirlande și steaguri oprindu-se la cele două statui cu mesaj semnificativ: a Libertății și a Vînaătorilor, ridicată în cinstea batalionului ce cucerise reduta Grivița în războiul pentru independența României. În unele părți s-a manifestat sau s-a realizat chiar, dorința unor vizite reciproce între transilvăneni și bănățeni pe de o parte și frații din statul independent pe de altă parte. Locuitorii de pe valea Jiului Românesc au pornit în grup, pe drumul stăvechi de legătură, să participe la sărbătorire alături de românii din regiunea Hațegului, dar au fost oprîți la graniță²⁶. În schimb corul din Săliște, compus din 60 de

²⁴ *Liga Română*, nr. 18—19 din 10 mai 1898, p. 275.

²⁵ *Ibidem*, nr. 20 din 18 mai 1897, p. 317.

²⁶ *F. Pop.*, nr. 23 din 31 mai/12 iunie 1898, p. 273.

persoane bărbăni și femei în portul popular regional, a coborât pe valea Oltului la Rîmnicu-Vilcea unde a cântat: „Deșteaptă-te Române“, producînd „un indescriptibil entuziasm în public“²⁷.

Semicentenarul revoluției s-a desfășurat cu un pronunțat caracter politic în al doilea centru universitar din țară, la Iași. Adunarea a avut loc în piață, în fața statuii lui Ștefan cel Mare. Au rostit cuvîntări patriotice Culiianu, rectorul universității, Aron Densușianu, profesor universitar originar din Transilvania și alții, iar festivitatea a continuat după amiază cînd în Aula arhiplină a universității a conferențiat istoricul A. D. Xenopol ce-și cucerise în acest timp un renume european. La Iași, în fața consulatului Austro-Ungariei manifestații și-au exprimat dezaprobarea față de politica internă a statului dualist. Nemulțumirile au fost provocate de raportul pe care-l făcuse consulul austriac împotriva reprezentării pe scena teatrului ieșean, la sfîrșitul lunii aprilie, a piesei: „Visul României“, în urma căruia autorul, colonelul Teișanu, a fost condamnat la 60 zile arest. Sancțiunea fiind încă în curs, s-a hotărît să i se facă colonelului Teișanu o manifestație de simpatie. Autoritățile luaseră însă din timp măsuri și grupuri de jandarmi fuseseră postate pentru a împiedeca adunări de protest în fața consulatului Austro-Ungariei. Publicul încearcă să depășească cordonul de jandarmi, acesta rezistă, are loc o ciocnire. Faptul va avea ecou, și în parlamentul României el va face obiectul unei interpelări din partea deputatului G. A. Scorțescu²⁸. Piesa avea într-adevăr un conținut iredentist, provinciile României — între care Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul — personificate, apăreau pe scenă și „la un moment dat — arată G. A. Scorțescu — veneau grupate sub un singur steag, sub o singură coroană, reprezentînd astfel visul, idealul unei patrii române comune“²⁹. Nu era un fapt neobișnuit, asemenea creații literare: lirice, dramatice sau în proză, aveau o frecvență deosebită în acest timp³⁰. Guvernul — aflîndu-se în impas, deoarece era nevoit să reprobe orice manifestații ce vizau statul vecin, deși știa că problema națională mobiliza toate spiritele — a tergiversat, întîrziînd cu zece zile dezvoltarea interpelării. Faptul își pierde astfel actualitatea. Ministrul de interne Ferechide respinge apoi interpelarea arătînd că funcționarii și-au făcut datoria apărînd ordinea publică³¹. Mult mai drastic răspunde interpelării D. A. Sturdza, președinte al consiliului de miniștri și ministru de externe. Arătînd tendința național-politică a piesei, el reprobă acțiunile prin care se dau încurajări fie tineretului, fie poporului „la niște năzuințe care nu pot să aibă realitate“³².

Se conturează astfel limpede, cu prilejul aniversării că cercurile oficiale din România nu acționau pe linia idealului progresist al unirii, acest rol revenind maselor populare mobilizate să-l înfăptuiască. Peste aceste

²⁷ Descrierea manifestațiilor în: *Liga Română*, numerele 18—22 din 10, 17, 23 și 31 mai 1898, p. 276—279, 280—285, 297—302. O privire retrospectivă asupra aniversării, în *Calendarul Poporului*, 1899, pp. 90, 91.

²⁸ *Dezbaterile Adunării Deputaților 1897/98*, nr. 67 din 31 mai 1898, pp. 1285—1288.

²⁹ *Ibidem*, p. 1286.

³⁰ În arhiva D. A. Sturdza, BARS III/65 se păstrează în manuscris piesa *Visul*, de Const. Al. Grigoriu, în care ideea unirii se exprimă alegoric prin țărani ce sosesc din diferite provincii românești și care întorcîndu-se acasă trebuiau să ducă cuvintele de îmbărbătare și de credință într-un viitor mai bun, primite de la personajul principal al piesei: România.

³¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților* . . . , p. 1289.

³² *Ibidem*, p. 1290.

limite, sărbătorirea zilei de 3/15 Mai în România a constituit un prilej de manifestare națională depășind reticențele și punind în umbră animizitățile. Așa cum aprecia un corespondent din București al ziarului *Tribuna*, fusese demonstrat: „că în chestiunile mari naționale una sîntem, și că nimic nu este în stare să stingă comunicarea sentimentelor de la frați la frați”³³.

Aniversarea zilei de 3/15 Mai s-a axat pe aceeași problematică și în Transilvania, deși formele pe care le-a îmbrăcat aici au fost cu totul deosebite. Venind în întîmpinarea oricăror manifestații ale naționalităților, guvernul Bánffy a interzis adunările populare și, prin ordonanță ministerială ziua de 11 aprilie cînd fuseseră sancționate în anul 1848 hotărîrile dietei maghiare din Pojon (Bratislava) a fost declarată oficial zi de aniversare a semicentenarului revoluției. Prefecții au convocat organele subalterne transmițînd instrucțiunile primite, mitropoliților și episcopilor români li s-a cerut să dea circulare către preoți, de interzicere a oricăror manifestații cu caracter politic-național în biserici³⁴. La 12 mai primpretorul din Blaj a comunicat interzicerea adunării programate pentru 3/15 Mai pe Cîmpia Libertății. Ziarul *Tribuna* a lansat atunci cuvîntul de ordine ca sărbătoarea să se facă peste tot, potrivit împrejurărilor locale. Pentru o cit mai rapidă încunoștințare a populației, atît interzicerea adunării cît și propunerea ziarului menționat, au fost reproduse și de alte periodice³⁵.

Hotărîrea guvernului nu a găsit poporul român nepregătit și relațiile ample primite din tot cuprinsul Transilvaniei, din orașe și din cătune îndepărtate, demonstrează că și aici, ca și peste Carpați, a 50-a aniversare a revoluției a fost sărbătorită pentru simbolul său național-politic.

3/15 Mai, căzînd în anul 1898 într-o zi de duminică, mulțimea în haine de sărbătoare s-a adunat în biserici. Un aspect general al aniversării a fost legat în Transilvania de cinstirea eroilor revoluției din 1848 prin pomenirea lor în timpul slujbei religioase. La Sîmbăta de Jos, în Făgăraș, un străvechi ritual de binecuvîntare a comunei a fost programat pentru 3/15 Mai. O locuitoare din Săliște venită să participe, a solicitat să fie amintiți „răposații moși strămoși”³⁶, enumerînd de fapt mai multe personalități revoluționare române din anul 1848. La Doștat lîngă Alba Iulia s-a procedat într-un mod asemănător. Un emisar al statului dualist venit ca supraveghetor, a înțeles însă că numele: Simeon, Ion, Vasile, Avram, Florian³⁷, ș.a. rostite în timpul oficierei parastasului evocă de fapt pe cunoscuții eroi ai revoluției române din Transilvania: Simion Balint, Ion Buteanu, Vasile Moldovan, Avram Iancu, Florian Micaș. Ca urmare, preotul Albon din localitate a fost arestat și dus pentru instrucție judiciară la Alba Iulia³⁸. În alte părți: pe mormîntul lui Simion Bărnuțiu, la Bocșa Română în Sălaj, sau la Sibiu, pe mormintele lui George Barițiu și Alexandru Papiu-Ilarian, la Brașov pe mormîntul lui Andrei Mureșanu, în cimitirul din Boziaș pe Cîmpia Ardealului, unde era așezat

³³ *Tribuna*, XV, nr. 90 din 29 apr./11 mai 1898, p. 370.

³⁴ *Rev. Orăștiei*, nr. 19 din 9/21 mai 1898, p. 73.

³⁵ *Tribuna*, nr. 94 din 1/13 mai 1898, p. 377, p. 379; nr. 95 din 2/14 mai 1898, p. 381; *Gaz. Tr.*, nr. 95 din 1/12 mai 1898; *Trib. Pop.*, nr. 83 din 3/15 mai 1898, p. 405; *Tîmpul*, nr. 96 din 3/15 mai 1898 și nr. 97 din 5/17 mai 1898; *Rev. Orăștiei*, nr. 19 din 9/21 mai 1898, p. 73.

³⁶ *Tribuna*, XV, nr. 108 din 19/31 mai 1898, p. 434.

³⁷ *Ibidem*, nr. 102 din 10/22 mai 1898, p. 409.

³⁸ *Ibidem*, nr. 98 din 6/18 mai 1898, p. 393 și 395.

Vasile Moldovan, fostul prefect al Legiunii a III-a în 1848, au fost depuse cununi de lauri și flori legate cu eșarfe tricolore³⁹. În nordul Transilvaniei, la Baia-Mare, la Baia-Sprie, la Cavnic, de asemenea aniversarea s-a făcut în biserică, prin amintirea eroilor revoluției române⁴⁰. Nu s-a putut ajunge însă la mormântul lui Avram Iancu, regiunea fiind pusă sub aspră supraveghere jandarmerească. Drept suplinire se face în presă evocarea impresionantei înmormântări ce avusese loc în toamna anului 1872 și la care au luat parte 10.000 de moți și crișeni și au servit 30 de preoți, însoțind cu toții pe conducătorul revoluționar din 1848 ce mergea pe ultimul său drum în dangătul clopotelor trase la toate bisericile din ținutul Zarandului⁴¹.

Nota dominantă a aniversării semicentenarului de către români în Transilvania, a fost dată astfel de omagiul pios adus figurilor revoluției din 1848. Conform posibilităților și inițiativei locale, s-au găsit însă și alte căi de sărbătorire. La Băsești, în Sălaj, festivitatea a avut loc o dată cu examenul de sfârșit de an a 55 băieți și 44 fete din școala cu program normal și a 20 băieți și 17 fete din școala de repetiție⁴², iar la Turda-Arieș ea a fost legată de primirea în comună a noului preot, tot satul ieșind în întâmpinare la marginea comunei cu prapori care aveau culorile naționale: roșu, galben, albastru⁴³. Cu multă însuflețire a participat la jubileu tinerimea română din Cluj, din Oradea, cinstind „serbarea națională” cu dizertații și cîntece patriotice. Cei din Oradea au redactat cu acest prilej un protest contra opririi adunării românilor la Blaj, al cărui text, purtînd 22 semnături, va fi publicat în ziarul *Tribuna* cîteva zile mai tîrziu⁴⁴.

O inițiativă originală au avut românii din comitatul Hunedoara, propunînd ca de ziua jubiliară 3/15 Mai, să fie legată „o manifestație nobilă, de jertfă pentru vre-un așezămînt oare-care, național”. Pentru regiunea respectivă un asemenea așezămînt a fost socotit internatul de pe lîngă gimnaziul din Brad. A doua școală secundară românească din monarhie susținută de ortodocși și care funcționa în localitate, lupta pentru a se menține, cu mari greutăți materiale, în lipsa oricărui ajutor din partea statului. Chemarea a fost astfel cu interes receptată. „*Revista Orăștiei*” o transmite mai departe și deschizînd o rubrică specială sub titlul: „Un gînd frumos”, o popularizează, adăugînd sugestia ca venitul unor petreceri ce se vor organiza, să se consacre de asemenea aceluiași scop. Pentru a înlesni expedierea sumelor ori cît de mici ar fi fost ele, se alătură fiecărui exemplar al revistei un mandat poștal cu adresa direcțiunii gimnaziului din Brad. În numărul următor al revistei o corespondență din Zarand semnată „*Crișanul*” susține propunerea hunedorenilor iar ziarele „*Tribuna Poporului*” și „*Telegraful Român*” laudă la rîndul lor ideea⁴⁵.

³⁹ *Tribuna*, nr. 97 din 5/17 mai 1898, p. 390; *F. Pop.*, nr. 20 din 10/22 mai 1898, p. 230 și nr. 21 din 17/29 mai 1898, p. 249; *Gaz. Tr.* nr. 104 din 12/24 mai 1898, p. 249; *Gaz. Tr.*, nr. 104 din 12/24 mai 1898.

⁴⁰ *Tribuna*, nr. 99 din 7/19 mai 1898, p. 398.

⁴¹ *Rev. Orăștiei*, nr. 44 din 31 oct./12 nov. 1898, p. 173.

⁴² *Tribuna*, nr. 107, din 17/29 mai 1898, p. 430.

⁴³ *F. Pop.*, nr. 22 din 24 mai/5 iunie 1898, p. 256.

⁴⁴ *Tribuna*, nr. 98 din 6/18 mai 1898, p. 393 și nr. 104 din 13/25 mai 1898, p. 419; în nr. 99 din 7/19 mai 1898, p. 398, se află textul cuvîntării rostite la Oradea la 3/15 Mai, cuprinzînd ca un îndemn lozinca: „Deșteaptă-te române și înțelege semnul mărețului trecut.”

⁴⁵ *Trib. Pop.*, nr. 79 din 28 mart./10 apr. 1898, p. 387; *Telegraful Român*, cf. *Rev. Orăștiei*, nr. 22 din 30 mai/11 iunie 1898, p. 87.

Contribuțiile cît de modeste au însemnat o întărire a spiritului de răspundere pentru menținerea instituțiilor culturale atît de importante în lupta de emancipare politică ce se ducea. Au trimis bani pentru susținerea „Convinctului“ din Brad locuitorii din: Chișineu, Cîmpeni, Dobra, Băița, Bucium-Cerbu, Homorod, Romoșel, Hunedoara, Sibiușel, Căstău, Beriu, Săcărîmb, Brad, Sibiu, Orăștie — fondul gimnaziului sporind în urma acestei acțiuni cu 82 fl. Plin de înțeles a fost de asemenea semnul sărbătoririi la Săliște, lângă Sibiu. Dimineața zilei de 3/15 Mai 1898, a găsit comuna împodobită cu 4 steaguri în culorile naționale ale României. Două erau așezate pe pavilionul de vară din centrul localității și alte două pe o coastă a viilor din împrejurimi, numită „La Tarniță“. Ele au rămas arborate pînă seara, arată un localnic, „privite cu drag de toți românii, ca semne ale unui viitor de aur“⁴⁶. Arestarea celor 9 tineri care au inițiat acțiunea și pedepsirea fiecăruia cu amendă de 4 florini și o zi închisoare, a prilejuit o nouă manifestare de rezistență în lupta de eliberare și unire, acuzații prezentîndu-se la judecată încinși cu brîie țesute în cele trei culori „românești“⁴⁷. Tricolorul ca semn extern al năzuinței de unire cu România a fost prezent și la Brașov. Tineretul s-a adunat în Schei purtînd pe pălării panglici fie albastre, fie galbene, fie roșii care reunite dădeau culorile statului român⁴⁸.

În numeroase părți ale Transilvaniei se programaseră pentru 3/15 Mai sau pentru ajunul aceste zile manifestații culturale și serbări populare. La Sebeș o adunare cîmpenească era prevăzută pentru locul numit „La Arini“⁴⁹, la Băița o producție teatrală urmată de concert trebuia să se desfășoare la Pomul-Verde, la Orăștie programul pregătit pentru seara zilei de 14 mai cuprindea piesa „Cîrlanii“ a scriitorului moldovean C. Negruzii și dansurile populare: Călușarii și Bătuta, în comuna Balomir la petrecerea organizată de tinerime erau invitați să vină și locuitorii din comunele vecine. Peste tot, arată Revista Orăștiei, pregătirile sînt intense: la Hunedoara, la Băița, în jurul Petroșenilor, în Zrandul întreg⁵⁰. Unele din aceste manifestații nu s-au putut desfășura în ziua programată, din cauza interdicției guvernamentale. Ele s-au ținut însă cu o săptămînă mai tîrziu cu aceeași semnificație sărbătorească, simbolul lor fiind acum și al capacității de rezistență a poporului împotriva îngrădirilor aplicate de statul asupritor. Petrecerile oprite în 3/15 Mai la Blaj și la Hunedoara „reînvie“ — cum arată ziarul Tribuna — în zilele de 22 și 28 mai⁵¹, desfășurîndu-se în numele aceleiași sărbători jubiliare.

Măsurile restrictive nu au putut atinge adunările cu caracter restrîns. „Din marginea Cîmpiei“, un corespondent arată că sărbătorirea semicentenarului s-a făcut de către frunțașii vieții culturale din comunele Iclandul Mare și Iclănzul, Căpușul de Cîmpie și Lechința de Mureș, printr-o întrunire familiară la Iclandul Mare⁵². La Brașov în ziua aniversării a avut loc o masă comună în Casa de tir de sub muntele Tîmpa, la care au participat membri ai societății române brașovene „reprezentînd toate breslele“⁵³.

⁴⁶ *Tribuna*, nr. 102 din 10/22 mai 1898, p. 409; *Trib. Pop.*, nr. 97 din 23 mai/4 iunie 1898, p. 473; *F. Pop.*, nr. 21 din 17/21 mai 1898, p. 242.

⁴⁷ *Rev. Orăștiei*, nr. 25 din 20 iunie/2 iulie 1898, p. 99.

⁴⁸ Spicuri din presa maghiară în *Gaz. Tr.*, nr. 100 din 7/19 mai 1898.

⁴⁹ *Tribuna*, nr. 101 din 9/21 mai 1898, p. 405.

⁵⁰ *Rev. Orăștiei*, nr. 17 din 25 apr./7 mai 1898, p. 67; nr. 18 din 2/14 mai 1898, p. 69.

⁵¹ *Tribuna*, nr. 101 din 9/21 mai 1898, p. 406.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Gaz. Tr.*, nr. 98 din 5/17 mai 1898; *Tribuna*, nr. 99 din 7/19 mai 1898, p. 397.

Alte corespondențe consemnează sărbătorirea la Sibiu, la Alba-Iulia, la Beiuș, la Hațeg⁵⁴. În ciuda opreliștii, semicentenarul s-a sărbătorit și în Banat, la Teregova⁵⁵.

Într-un mod aparte s-a desfășurat ziua aniversării la Blaj. Adunarea populară proiectată pentru 3/15 Mai fiind interzisă, căile de acces spre „Cîmpia Libertății“ fuseseră blocate iar în oraș și în împrejurimi au fost aduși 600 soldați pedestri și husari⁵⁶. În ciuda măsurilor preventive s-au întrunit la Blaj cu acest prilej personalități reprezentative ale vieții politice românești din monarhie: Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Aurel C. Domșa, Dr. Ștefan Cicio Pop trimis al ziarului „Tribuna Poporului“, Dr. Elie Dăianu reprezentant al „Tribunei“, ș.a. A fost mult comentată sosirea la Blaj a unui grup de 60 moți din Albac. Plecaseră înainte de a afla de interzicerea adunării și au mers pe poteci tănuite ocolind jandarmii care i-ar fi putut opri. Veneau „să se închine pe unde a umblat Iancu al nostru“, cum declara unul dintre ei⁵⁷. Prezența lor apărea ca un avertisment amintind necesitatea păstrării tradiției și a dezvoltării ei potrivit noii conjuncturi politice.

A 50-a aniversare a Marii Adunării Naționale din 3/5 Mai 1848, a fost sărbătorită de români nu numai în partea răsăriteană a imperiului ci și la Budapesta și la Viena, la Graz, la Lipsca, precum și în alte orașe europene, la Bruxelles și la Paris⁵⁸.

Numai în „Țara Moților“ icoana sărbătoririi nu poate fi reconstituită decît indirect, din conținutul numeroaselor proteste împotriva mulțimii jandarmilor ce au fost trimiși împinzind regiunea. Așezările vizate au fost în primul rînd: Cîmpenii, Albacul, Scărișoara⁵⁹. Măsuri de supraveghere se luaseră însă pretutindeni. La Dej și în împrejurimi, cum spuneau țaranii veniți în capitala comitatului la tîrg, de asemenea la Bistrița, la Orăștie, la Deva, la Banpotoc, la Hărău și la Vărmaga, la Turda, la Alba-Iulia, la Beiuș, la Sibiu, la Hațeg și la Arad, în Vințul de Sus și în Măhaciu, la Reghinul Săsesc și la Gherla, în Banat în comitatul Caraș-Severin și în centrul său la Lugoj⁶⁰, peste tot la slujbă, în biserică, au asistat polițiști sau funcționari de stat trimiși ca observatori. Dar chiar și în aceste condiții prezența poporului era activă, fiecare din membrii asistenței fiind conștient de semnificația aniversării. În mod îndreptățit „Foaia Poporului“ trăgea concluzia generalizatoare arătînd că: „Ziua de 3/15 Mai s-a serbat peste tot locul unde se află români, astfel că ea prin aceasta a devenit o sărbătoare națională a întregului neam românesc“⁶¹.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, la 9 și la 11 iunie 1898, a urmat sărbătorirea în vechea Românie a celei de a 50-a aniversări a revoluției din Țara Românească. Manifestanții s-au adunat la București în grădina Sf. Gheorghe de unde au mers încolonați la Filaret, pe Cîmpul Libertății. Participă la festivitate deputați și senatori din majoritatea parlamentară, de asemenea membri ai guvernului: Pallade, ministru de justiție, Stolojan

⁵⁴ *Rev. Orăștiei*, nr. 19 din 9/21 mai 1898, p. 74.

⁵⁵ *Tribuna*, nr. 99 din 7/19 mai 1898, p. 397.

⁵⁶ *F. Pop.*, nr. 20 din 10/22 mai 1898, p. 229; *Tribuna*, nr. 97 din 5/17 mai 1898, p. 389; *Ibidem*, nr. 101 din 9/21 mai 1898, p. 405.

⁵⁷ *Tribuna*, nr. 97 din 5/17 mai 1898, p. 389; *F. Pop.*, nr. 20 din 20/22 mai 1898, p. 229.

⁵⁸ *F. Pop.*, nr. 20 din 10/22 mai 1898, p. 231; *Tribuna*, nr. 100 din 8/20 mai 1898, p. 414; *Calendarul Poporului 1899*, p. 91.

⁵⁹ *Tribuna*, nr. 101 din 9/21 mai 1898, p. 405.

⁶⁰ *F. Pop.*, nr. 21 din 17/29 mai 1898, p. 242.

⁶¹ *Ibidem*, p. 241.

al agriculturii și domeniilor, Spiru Haret al cultelor și instrucțiunii pu-
plice, Ferechide, ministru de interne, care rostește discursul festiv⁶². Și
aici s-a adus cu acest prilej un omagiu capilor mișcării de la 1848 pe
mormintele cărora au fost depuse flori, iar la statuia lui Heliade Rădulescu
Asociația generală a studenților universitari a pus o cunună de lauri legată
cu eșarfă tricoloră⁶³. De aceeași zi festivă se leagă punerea pietrei funda-
mentale pentru Monumentul Pompierilor „expresia recunoștinței tuturor
românilor“ cum arăta Comitetul ce fusese constituit în acest scop în anul
precedent⁶⁴. Așezat pe Dealul Spirii, monumentul trebuia să amintească
rezistența pentru apărarea revoluției împotriva turcilor veniți s-o înă-
bușe în septembrie 1848.

Antagonismul acut existent în sinul cercurilor politice burghezo-mo-
sieriști din vechea Românie, precum și contradicția profundă dintre cla-
sele exploatatoare și cele exploatate și-au pus pecetea, împiedecînd des-
fășurarea aniversării ca o sărbătoare a întregului popor. Masele nu puteau
fi mobilizate în condițiile în care oficialitatea considera că „întreaga
programă a luptătorilor de la 1848 a fost realizată“, cum se spunea într-o
telegramă adresată regelui Carol I,⁶⁵ deși sarcinile revoluției burghezo-
democratice nu fuseseră îndeplinite decît parțial. Divergențele s-au mani-
festat în incinta parlamentului și în afara lui, reprezentanții partidelor
politice burgheze D. A. Sturdza, P. S. Aurelian, P. P. Carp, urmați de
presa de partid, disputîndu-și prioritatea și rolul conducător în mișcarea
pașoptistă⁶⁶. Contradicțiile au apărut și cu prilejul festivității, în ziua de
11 iunie, cînd partidele din opoziție de asemenea dizidența liberală
„drapelistă“ s-a abținut de la o conlucrare cu guvernamentalii, în timp
ce o altă grupare dizidentă, tot Național Liberală condusă de Nicolae
Fleva, a sărbătorit aniversarea separat de manifestația oficială⁶⁷. Datorită
acestor frîne specifice societății împărțită în clase antagoniste, jubileul
revoluției din Țara Românească nu s-a putut ridica la înălțimea pe care
a atins-o aniversarea Adunării Naționale din 3/15 Mai ce avusese loc în
1848 pe Cîmpia Libertății, la Blaj.

Carențe generate de același antagonism de clasă s-au manifestat și
în Monarhia austro-ungară cu prilejul aniversării. Guvernul Bánffy de-
clarase ziua de 11 aprilie ca zi jubiliară, dar tradiția progresistă a revolu-
ției ungare era legată de ziua de 15 martie, data izbucnirii mișcării bur-
ghezo-democratice la Pesta. Numai în această optică semicentenarul avea
pentru poporul maghiar un mesaj contemporan: realizarea unui stat uni-
tar separat de Austria, după cum și înainte cu 50 de ani, în 1848—49,
lupta se desfășurase pentru independența Ungariei de sub jugul habsbur-
gic. Voind să refacă tabloul participanților din comitatul Hunedoara la
războiul pentru eliberarea Ungariei, redacția revistei săptămînale „Hu-
nyad“ (Hunedoara) ce apărea la Deva întreprinde o anchetă⁶⁸. În acest
scop lansează în februarie 1898 un Apel însoțit de un Chestionar refe-

⁶² *Timpul*, nr. 127 din 12/24 iunie 1898; *Gaz. Tr.*, nr. 130 din 14/26 iunie 1898; *Tribuna*, nr. 133 din 19 iunie/1 iulie 1898, p. 533.

⁶³ *Trib. Pop.*, nr. 113 din 16/28 iunie 1898, p. 553.

⁶⁴ *Voința Națională*, XIV, nr. 3848 din 24 sept./6 oct. 1897.

⁶⁵ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, v. I, București, 1902, p. VII.

⁶⁶ *Timpul*, nr. 120 din 4/16 iunie 1898; *Constituționalul*, IX, nr. 2598 din 12/24 iunie 1898 și X, nr. 2738 din 6/18 noi. 1898; *Drapelul*, I, nr. 178 din 14 dec. 1897; *Voința Națională*, nr. 4028 din 19 iunie/1 iulie 1898.

⁶⁷ *Timpul*, nr. 120 din 4/16 iunie 1898; *Gaz. Tr.*, nr. 130 din 14/26 iunie 1898.

⁶⁸ *Hunyad*, XXII, nr. 6 din 5 febr. 1898.

ritor la condițiile și durata participării, pentru cei ce nu mai erau în viață fiind solicitate rudele sau cunoscuții să dea lămuririle necesare. Pe măsură ce răspunsurile sosesc, ele sînt publicate în coloanele revistei ca dovadă vie a aportului adus de localnici la luptă. Referitor la Garda națională ce se constituise la Deva în luna mai 1848, se dă amănuntul semnificativ că ea a fost instruită și condusă cu mult spirit de răspundere de un soldat român: Ioan Popescu⁶⁹. Din răspunsurile la Chestionar, reieșea însă și faptul că în tabăra adversă se aflaseră trupele imperiale habsburgice prin care s-a înăbușit lupta de independență a Ungariei. Faptul nu era de natură să estompeze asperitățile ci dimpotrivă să le contureze, și aceasta tocmai în momentul cînd înnoirea pactului dualist între Austria și Ungaria întîmpina dificultăți, în Ungaria fiind puternic curentul antigubernamental, potrivit dualismului.

Aniversarea revoluției din 1848, a scos în evidență și o altă contradicție ce măcina monarhia, aceea dintre clasele beneficiare ale compromisului dualist și națiunile asuprite. În semn de protest împotriva politicii reacționare guvernamentale, acestea nu au participat la festivitățile oficiale de sărbătorire. La Deva, la Sibiu au fost prezenți doar funcționarii de stat, dar nici unul dintre români și sași⁷⁰. Situația a fost asemănătoare și în alte părți, sîrbii, românii, slovacii, sașii, adică 2 din 3 părți ale populației neputînd participa „din inimă” la serbare, cum arată ziarul „Siebenbürger Deutsche Tageblatt” din Sibiu⁷¹. Justificarea o dă în lumină realistă ziarul croat „Zastava” constatînd că: „Asupritorii și asupriții nu pot șede la o masă comună de veselie”⁷².

Pentru românii din Transilvania a existat un moment în plus de încordare, cu prilejul sărbătoririi la 30 mai 1898, a semicentenarului dietei de la Cluj, în care s-a proclamat uniunea Transilvaniei cu Ungaria. În articolele ample, presa română a arătat arbitrarul hotărîrii luate atunci fără consultarea românilor care formau în Transilvania majoritatea populației⁷³.

Un aspect important al aniversării în Monarhia habsburgică a constatat în reafirmarea postulatelor comune ale naționalităților asuprite care avea drept consecință întărirea convingerii asupra necesității reunirii lor în luptă. Această finalitate o au reproducerea în gazetele românești a articolelor din ziarele „Obzor” și „Agramer Tagblatt” ce conturează punctul de vedere al croaților pentru emanciparea națională, relatările despre pregătirile pe care le fac cehii pentru a sărbători la 21 august jubileul de 50 de ani de la ștergerea iobăgiei, sau cele referitoare la serbarea în memoria lui Stephan Ludwig Roth, organizată la Berlin de Societatea universitarilor sași de acolo⁷⁴. O serie de documente din 1848 și 1849 pe care le publică „Tribuna” și „Tribuna Poporului” avea aceeași menire: de subliniere a comunității de interese a românilor, sîrbilor, croaților și slovacilor⁷⁵ în lupta lor împotriva asupririi naționale.

*

⁶⁹ *Ibidem*, nr. 15 din 9 aprilie 1898.

⁷⁰ *Rev. Orăștiei*, nr. 14 din 4/16 aprilie 1898, p. 55.

⁷¹ Cf. *Tribuna*, nr. 72 din 1/13 aprilie 1898, p. 285.

⁷² *F. Pop.*, nr. 12 din 15/27 martie 1898, p. 133; vezi și *Tribuna*, nr. 52 din 7/19 martie 1898, p. 205.

⁷³ *F. Pop.*, nr. 21 din 17/29 mai 1898, p. 242; *Gaz. Tr.*, nr. 109 din 19/31 mai 1898; *Timpu*, nr. 110 din 21 mai/2 iunie 1898.

⁷⁴ *Gaz. Tr.*, nr. 48 din 3/15 martie 1898, nr. 103 din 10/22 mai 1898; *F. Pop.*, nr. 31 din 26 iulie/17 aug. 1898, p. 369.

⁷⁵ *Tribuna*, nr. 90 din 26 apr./8 mai 1898; *Trib. Pop.*, numerele 133—137, din 27/15 iulie 1898, pînă în 21 iulie/2 august 1898, pp. 650, 654, 665—666 și 671.

Privirea retrospectivă asupra afirmării semicentenarului revoluției din 1848 în Transilvania, arată afirmarea viguroasă a românilor. S-au evidențiat cu același prilej contradicțiile profunde ce subminau temeliile monarhiei dualiste, cerind o organizare nouă pe baze burghezo-democratice.

Pe un orizont mai larg manifestațiile desfășurate concomitent și unitar în ziua de „3/15 Mai 1898”, atât în vechea Românie cât și în Transilvania, vorbeau de lupta comună a tuturor membrilor națiunii pentru același ideal. Prin schimbul asiduu de informații, — presa constituind cel mai însemnat agent de legătură — s-a realizat în conștiința maselor imaginea acțiunii unice peste lanțul Carpaților ce constituia atunci graniță politică. Acest rezultat realizat spontan a fost puternic potențat printr-o activitate conștientă de propagandă. Icoana anului 1848 reînvie prin nenumărate articole și studii ce-i sînt închinare, dar se dă importanța cuvenită și istoriei Transilvaniei în decursul ultimei jumătăți de veac. În „Foaia Poporului” se deschide o rubrică specială de „Cronică a anului 1848”, în care desfășurarea evenimentelor de odinioară este urmărită și redată pe baza informațiilor culese din presa timpului sau din alte publicații, în primul rînd din lucrările de istorie: ale lui Al. Papiu-Ilarian, George Barițiu, A. D. Xenopol. Urmează exemplul dat de „Foaia”⁷⁶ din Sibiu și alte ziare: Tribuna, Tribuna Poporului. Numeroase articole în presa din Transilvania și din România sînt consacrate revoluției din Țara Românească și Moldova⁷⁶. Din inițiativa secțiunii din Craiova a Ligii Culturale apare broșura „Însemnătatea zilei de 3/15 Mai 1848” scrisă de profesorul M. Străjan iar Comitetul Național Studentesc hotărăște editarea unei lucrări de popularizare. Se bucură de o largă circulație lucrarea „Memorii din 1848—49” a lui Vasile Moldovan, conducător revoluționar român transilvănean în 1848, din care se publică numeroase fragmente în presa timpului.

Activitatea de propagandă atinge cea mai mare intensitate în ziua de 3/15 Mai 1898. În primul rînd prin însoțirea pretutindeni, a manifestațiilor jubiliare, de conferințe cu participarea unui număr considerabil de intelectuali: profesori universitari sau de la școlile secundare, învățători, preoți, ziariști, avocați, scriitori. Aduc un important aport studenții de la universitățile din Iași și din București, conlucrînd cu Liga Culturală pentru reușita serbării și trimițînd delegați pentru a ține conferințe în majoritatea centrelor urbane din țară.

Pe o arie largă s-a răspîndit cuvîntul scris, prin intermediul presei. În ziua de 3/15 Mai caracterul festiv al periodicelor a fost atât de pronunțat, încît s-a putut vorbi de o adevărată „Sărbătorire a ziarelor” — Gazeta Transilvaniei, Unirea, Foaia Poporului, Revista Orăștiei, în Austro-Ungaria, Epoca, Timpul, Dreptatea, în România, consacră întreg numărul sau cea mai mare parte a lui, zilei jubiliare. Ziarul „Kronstädter Zeitung” ce apărea la Brașov publică de asemenea un articol: „plin de admirație și dragoste față de români”⁷⁷. La 3/15 Mai, prima pagină a „Tribunei” apare purtînd culorile naționale românești: un text omagial și angajamentul „de a ține neclintit la credeul politic confirmat prin jurămîntul

⁷⁶ *Gaz. Tr.*, nr. 130 din 14/26 iulie 1898; *Voința Națională*, nr. 4028 din 19 iunie/1 iulie 1898; nr. 4091 din 6/20 sept. 1898; *L'Indépendance roumaine*, 21 année, 5-e série, numerele 6034—6037, din 20 feb./4 mart. 1897 pînă în 23 febr./7 mart. 1897.

⁷⁷ *Tribuna*, nr. 97 din 5/17 mai 1898, p. 390.

celor 40.000⁷⁶ este scris cu roșu într-un cadru ornamental albastru, sub titlul ziarului executat în galben. În vechea Românie a apărut în cinstea celei de a 50-a aniversări a Marii Adunări Naționale de la Blaj, sub îngrijirea Ligii Culturale, un ziar festiv: „Câmpul Libertății“. Avea reprezentată pe prima pagină imaginea depunerii jurământului la 3/15 Mai 1848 iar în cuprins numeroase portrete ale personalităților de seamă ale vieții politice și culturale din 1848 a românilor, însoțite de scurte biografii. Articolele sînt semnate de figuri reprezentative ale intelectualității: M. Vlădescu, V. A. Urechia, I. Bianu, Gr. Tocilescu, I. Bogdan, I. Scurtu, Ionescu-Gion, dr. Vasile Lucaci, Ovid Densusianu, T. V. Păcățian, ș.a.⁷⁸. În ziua aniversării foaia jubiliară a fost distribuită participanților. „Succesul acestui ziar a fost mare de tot, arăta Tribuna Poporului, toți românii căutau și-l procura, zeci de mii de exemplare s-au vîndut în toată țara...“⁷⁹

Prin publicațiile ocazionale, prin conferințele expuse și prin intermediul presei, s-a realizat cea mai largă răspîndire a discursului lui Simion Bărnuțiu ținut la Blaj la 2/14 mai, și a jurământului rostit în ziua următoare pe Cîmpia Libertății. Răsunau cu mesaj contemporan cuvintele rostite înainte cu 50 de ani: „... fără de naționalitate nu e libertate nici lumină nicăeri, ci pretutindenea numai catene, întuneric și amortire“, iar textul jurământului putea fi considerat ca înnoirea unui angajament solemn: de credință față de națiune, de iubire a limbii strămoșești, de patriotism și de spirit umanist.

Un mijloc important de propagandă și de educare a conștiinței naționale a maselor, a constat în slăvirea înaintașilor, luptători în anul 1848 și în perioada următoare, pentru propășirea neamului. Indiferent de provincia unde și-au desfășurat activitatea ei apar acum ca reprezentanți ai națiunii române. Deosebit de popular este Andrei Mureșanu al cărui „Răsunet“ scris înainte cu 50 de ani se generalizează, fiind cîntat pretutindeni cu ocazia serbărilor jubiliare din anul 1898. Figura revoluționară care mobilizează cu cea mai mare intensitate spiritele, este a lui Avram Iancu. În anul jubiliar 1898 personalitatea sa este evocată în mod direct în strînsă legătură cu aniversarea revoluției din 1848. Atenția opiniei publice a fost însă suscitată și indirect prin discuțiile purtate, în același an, în jurul „Fondului Iancu“. Acesta fusese realizat prin colectă publică și era destinat ridicării unui monument conducătorului revoluționar-democrat din 1848 al transilvănenilor. Trebuind să fie utilizat pentru a asigura apariția periodicelor românești „Tribuna“ și „Foaia Poporului“ în perioada grea ce a urmat după înăbușirea mișcării memorandiste⁸⁰, el a fost refăcut în România. Prin contribuția unor membri al Partidului Național Liberal, suma de 9.154.80 lei cît totaliza împreună cu dobînzile a fost depusă în decembrie 1897 la Banca Națională a României⁸¹, înlăturîndu-se astfel, treptat, în cursul anului 1898, orice posibilitate de bănuieli și insinuări din partea unor răuvoitori, referitor la cheltuirea fondului respectiv. În anii următori personalitatea lui Iancu se va contura tot mai puternic în conștiința maselor, detașîndu-se ca exemplu mobilizator în lupta de eliberare și unitate statală pe care poporul român o ducea.

⁷⁶ *Câmpul Libertății*. Număr unic. București, 3 mai 1898.

⁷⁹ *Trib. Pop.*, nr. 87 din 9/21 mai 1898, p. 423.

⁸⁰ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. rom., fond D. A. Sturdza, XV, varia 100.

⁸¹ *Ibidem*, varia 101.

Activitatea de propagandă având ca obiectiv expuneri asupra revoluției din 1848 și semnalarea sarcinilor ei neîmplinite sau popularizarea unor personalități avansate din istoria ultimei jumătăți de veac a românilor, a evidențiat în mod limpede preocuparea de a antrena masele la lupta pentru desăvîrșirea unității statului român printr-o participare conștientă a lor. Prin desfășurarea ei, momentul sărbătoresc al aniversării s-a prelungit. Același rezultat a fost atins prin relatările asupra sărbătoririi, prin larga campanie de protest împotriva interzicerii adunării comemorative la Blaj, în 3/15 Mai 1898, precum și prin ecoul în cercurile democratice europene pe care aniversarea l-a avut.

Zile de-a rindul, presa a înfățișat în coloanele sale, modul în care s-a desfășurat sărbătorirea, prezentarea făcîndu-se de obicei în coloane alăturate: „Din țara tiraniei“, „Din țara libertății“, titluri sub care se subînțelegea monarhia habsburgică sub primul, și statul român independent sub al doilea. În fața mulțimii rapoartelor consemnînd aniversarea, redacția ziarului „Tribuna“ hotărăște la 21 mai 1898 ca întreg numărul să fie destinat publicării lor pentru a putea reveni apoi la problemele curente⁸². Descrierile prin care se realizează tabloul unitar al sărbătoririi, alternează cu semnalarea piedicilor puse pentru zădărnicierea manifestațiilor cu caracter politic-național a românilor din Austro-Ungaria. De fapt interzicerea serbărilor jubiliare a românilor a avut un efect contrar celui scontat de oficialitățile statului dualist. Problema a luat amploare, determinînd protestele românilor din monarhie și din statul independent de peste munți. Au fost exprimate în incinta parlamentului din București⁸³ și au răsunit cu o semnificație deosebită în parlamentul din Viena unde deputatul român, baronul Vasilco, semnală posibilitatea ca România să se îndepărteze de Puterile Centrale dacă în statul dualist continuă politica de asuprire față de românii de aici⁸⁴. Incidentul opririi aniversării a fost apreciat — în cursul unei conferințe ținute la Andenne — în Belgia, asupra situației din Austro-Ungaria, de August de Vreught, — ca o nouă probă a politicii reacționare față de naționalitățile din imperiu. În același timp Jules Brun elogia, la Paris, aniversarea Adunării Naționale a transilvănenilor de către românii din statul independent, ca exemplu concludent de solidaritate națională⁸⁵.

Înțelesul cel mai profund național-politic al celei de a 50-a aniversări a revoluției din 1848 a constat în afirmarea zilei de 3/15 Mai „ca o sărbătoare națională a tuturor românilor, de pretutindenea“⁸⁶. Comparația între 1848 și 1898 scotea în evidență punctele programatice ale națiunii române care nu fuseseră îndeplinite, pe primul loc între acestea fiind libertatea națională a transilvănenilor⁸⁷. Reieșeau însă și posibilitățile sporite de luptă prin unirea forțelor cu a românilor din statul independent. Contemporanii au descifrat acest simbol. „Și au arătat, mai cu seamă frații noștri din dulcea Românie — scria Foaia Poporului —, că în greaua noastră luptă pentru susținerea neamului putem aștepta sprijin și încurajare de la ei“⁸⁸. Împlinirea misiunii cerea coordonarea activității. Forțele se verificaseră cu prilejul aniversării. Ieșise astfel în evidență, în

⁸² *Tribuna*, nr. 101 din 9/21 mai 1898, p. 405.

⁸³ *Dezb. Ad. Dep.*, nr. 67 din 31 mai 1898, pp. 1286, 1288.

⁸⁴ *Liga Română*, nr. 20 din 17 mai 1898, p. 304.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 303; nr. 21 din 24 mai 1898, p. 313.

⁸⁶ *F. Pop.*, nr. 20 din 10/22 mai 1898, p. 229.

⁸⁷ *Gaz. Tr.*, nr. 98 din 5/17 mai 1898.

⁸⁸ *F. Pop.*, nr. 21 din 17/29 mai 1898, p. 241.

mod pregnant, necesitatea refacerii Partidului Național Român din Transilvania, cu un program adecvat împrejurărilor istorice. Ideea fusese exprimată chiar în Manifestul-chemare lansat pentru adunarea pe Cîmpia Libertății, în care făcîndu-se apel la „unire între frați“, la „legătura tare între popor, de la opincă pînă la vlădică, pentru apărarea celor mai scumpe comori ale existenței noastre naționale“, era vădită aluzia la disensiunile manifestate între fruntașii politici și încercarea de a aduna în jurul comitetului toate forțele⁸⁹.

Activitatea de propagandă, agitație și organizare erau puse în slujba aceluiași ideal: eliberarea și unirea Transilvaniei cu România. El constituise firul călăuzitor în tot cursul sărbătoririi celei de a 50-a aniversări a revoluției din 1848 de către români, și în nenumărate cazuri a fost declarat în mod deschis. În orașul Focșani, la hotarul unirii Moldovei cu Muntenia, studentul Mironescu, sosit din București, spunea în vorbirea sa: „Și noi azi să întindem o horă mare, și ea să fie aceea a unirii tuturor românilor“, iar la Bacău un alt participant proclama unitatea statală a românilor drept: „idealul pentru care trebuie să ne consacrăm toată viața“⁹⁰.

Aniversarea unor date memorabile din istoria poporului român a fost un prilej de cultivare a tradițiilor naționale. Aceste manifestări nu se limitau la evocarea trecutului ci vizau în mod direct prezentul și viitorul poporului român⁹¹. Cazul general, se verifică și cu ocazia jubileului din anul 1898. Semicentenarul revoluției din 1848 a adus pentru români, după perioada de reflux în urma înăbușirii mișcării memorandiste din Transilvania, un revirement. Cu un conținut deosebit de bogat, nota dominantă fiind nu de protest, ci de afirmare național-politică.

„1848–1898” – UN ANNIVERSAIRE À SIGNIFICATION NATIONALE ET POLITIQUE

RÉSUMÉ

Le 50e anniversaire de la révolution de 1848, célébré en 1898, fut l'occasion de remettre en valeur les traditions nationales. Après la période de recul consécutive à la répression du mouvement mémorandiste, l'événement marque un revirement, basé sur un contenu idéologiques d'une grande richesse, dont la note principale n'était pas la protestation, mais la volonté de s'affirmer sur le plan national et politique.

⁸⁹ Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională...*, p. 208.

⁹⁰ *Liga Română*, nr. 20 din 17 mai 1898, p. 300; nr. 18–19 din 10 mai 1898, p. 278.

⁹¹ *Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918*, sub. red. Ion Popescu-Puțuri și Dr. Augustin Deac, Ed. pol. București, 1970, p. 360.